

УДК 338:439.22:658

Т. В. Швець,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та туризму,
Поліський національний університет
ORCID ID: 0000-0002-5911-7057
М. Ф. Плотнікова,
к. е. н., доцент кафедри економіки, підприємництва та туризму,
Поліський національний університет
ORCID ID: 0000-0003-2852-3009

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.15—16.29

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ПОТЕНЦІАЛУ

T. Shvets,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Economy, Entrepreneurship and Tourism, Polissia National University
M. Plotnikova,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Economy, Entrepreneurship and Tourism, Polissia National University

STRATEGIC DEVELOPMENT OF BUSINESS AND TOURISM IN RURAL AREAS AS A WAY TO INCREASE THEIR POTENTIAL

Україна визнала для себе пріоритетним євроінтеграційний вибір розвитку національної соціально-економічної системи. Це вплинуло на реалізовану державну політику розвитку та механізми використання ресурсів, створення структурних фондів, співпрацю з міжнародними організаціями, систему забезпечення функціонування інститутів громадянського суспільства. Держава прагне забезпечити формування стійкої соціально-економічної системи, спроможної стати дієвим гравцем на світовій арені. Також наразі реалізується економічна та організаційно-правова підтримка національної економіки з боку Європейського Союзу. Країна активізує резерви модернізації виробництва, підтримки підприємництва, росту добробуту й підвищення рівня якості життя населення. Особлива роль в Україні відводиться становленню малого та середнього бізнесу, а також практиці управління локальною економікою з боку муніципалітетів. Надзвичайно гостро всі суспільно-економічні процеси виявляють себе у сільській місцевості, яка є одночасно індикатором та каталізатором суспільних процесів. Діяльність малого та середнього бізнесу у сільській місцевості заснована переважно на екстенсивних технологіях та є недостатньо адаптованою до умов ведення підприємництва XXI століття. Продукування великих об'ємів невеликого асортименту сільськогосподарської продукції з боку агрохолдингів, які тривалий час орієнтовані на експорт сировини та фінансового капіталу значно знижує потенціал територіальних громад як за рахунок виснаження ґрунтів, так і за відсутності мотиваційних механізмів до підвищення добробуту мешканців, на території проживання яких проводиться господарська діяльність. Наслідком таких дій стало погіршення екологічної та соціальної ситуації у сільській місцевості. Виходом з наявної кризи є практичний розвиток ідеї "Родова садиба". Багатофункціональний характер діяльності домогосподарств населення у формі родових садіб та родових поселень проявляється у їх активній участі, у тому числі у несільськогосподарських видах діяльності, орієнтованих на підвищення якості життя мешканців територій. Серед найбільш поширених видів активності варто відмітити сферу послуг, торгівлю та зелений

сільський туризм. Нові мешканці сільської місцевості як вихідці з міст пропонують інноваційні підходи до управління населеними пунктами (завдяки діяльності громадських організацій), інтеграцію та партнерство у вирішенні споживчих потреб, організацію виробничо-збутових ланцюгів у сільській місцевості. Пошук сенсу життя через вільне волевиявлення та функціонування родових садиб як свідомого відповідального вибору жити у гармонії з Природою та перетворення Землі у ідеальне середовище існування людини як того прагнув Творець. Співпраця в межах Природного середовища створює умови для біоадекватного розвитку індивіда та громади. Ознакою та критерієм їх ефективності стає здоров'я нації як фізичне, так і духовне, а у просторі — доступність та якість чистих та цілющих води, повітря, примноження родючості ґрунту. Функціональний механізм розвитку родових поселень забезпечує структурні економічні зміни, які призводять до сталого розвитку, що стає запорукою економічних успіхів підприємництва з чистими помислами.

Ukraine has recognized the European integration choice of developing the national socio-economic system as a priority. This influenced the implemented State Development Policy and mechanisms for using resources, creating structural funds, cooperation with international organizations, and creating civil society institutions. The state strives to ensure the formation of a sustainable socio-economic system that can become an effective player on the world stage. It provides economic, organizational and legal support to the national economy from the European Union. The country is activating reserves for modernizing production, supporting entrepreneurship, increasing welfare and improving the quality of life of the population. A special role in Ukraine is assigned to the formation of small and medium-sized businesses, as well as the practice of managing the local economy by municipalities. All socio-economic processes are extremely acute in rural areas, which are both an indicator and a catalyst for social processes. The activities of small and medium-sized businesses in rural areas are based mainly on extensive technologies and are not sufficiently adapted to the business conditions of the XXI century. The production of large volumes of a small range of agricultural products by agricultural holdings that have long been focused on the export of raw materials and financial capital significantly reduces the potential of territorial communities both due to soil depletion and in the absence of motivational mechanisms to improve the well-being of residents in whose territory economic activities are carried out. Such actions resulted in a deterioration of the environmental and social situation in rural areas. The way out of the current crisis situation is the practical development of the idea of "Family Homestate". The multifunctional nature of the activities of households in the form of Family Homestates and Family Homestead Settlements is manifested in their active participation, including in non-agricultural activities aimed at improving the quality of life of residents of territories. Among the most common types of activity, it is worth noting the service sector, trade and green rural tourism. New residents of rural areas offer innovative approaches to the management of settlements (thanks to the activities of public organizations), integration and partnership in solving consumer needs, organization of production and sales chains in rural areas. Search for the meaning of life through the free expression of will and functioning of Family Homestead Settlements as a conscious responsible choice to live in harmony with nature and transform the Earth into an ideal human habitat as the creator sought. Cooperation within the natural environment creates conditions for bioadvised development of the individual and society. A sign and criterion of their effectiveness is the health of the nation, both physical and spiritual, and in space — the availability and quality of water, air, and the increase in soil fertility. The functional mechanism of development of Family Homestead Settlements provides structural economic changes that lead to sustainable development, which becomes the key to the economic success of entrepreneurship with pure thoughts.

Ключові слова: багатofункціональний розвиток, екологічні підходи в управлінні, менеджмент, підприємництво, системний підхід, територіальні громади, родові поселення.

Key words: multifunctional development, environmental management, management, entrepreneurship, system approach, territorial communities, Family Homestead Settlements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Після визнання євроінтеграційного вибору Україна більшою мірою зазнає впливу європейської політики свого розвитку та отримує чисельні ресурси через струк-

турні фонди, міжнародні організації та інші інститути громадянського суспільства, які покликані забезпечити формування стійкої соціально-економічної системи, спроможної стати дієвим гравцем на світовій арені. От-

римуючи економічну та організаційно-правову підтримку національна економіка активізує резерви модернізації виробництва, підтримку підприємництва та росту добробуту й підвищення якості населення. Особлива роль при цьому відводиться становленню малого та середнього бізнесу, зокрема на сільських територіях, а також практиці управління локальною економікою з боку муніципалітетів. Надзвичайно гостро всі суспільно-економічні процеси виявляють себе у сільській місцевості, яка є одночасно індикатором та каталізатором суспільних процесів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвитку сільського підприємництва присвячені чисельні праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Водночас загострення екологічних проблем актуалізували проблеми забезпечення сталого розвитку територій в умовах трансформації сучасних економічних систем. Кожна країна найчастіше надає підтримку сфері соціально-економічного розвитку територій, зокрема у сільській місцевості, яка сприяє підвищенню рівня та якості життя населення, росту його зайнятості [1]. Одним з напрямів вирішення вказаних проблем вбачають розвиток зеленого підприємництва та сільського туризму [2]. Часто автори акцентують увагу на низькому рівні інвестиційно-інноваційної активності суб'єктів малого та середнього бізнесу (МСБ) [3]. Водночас монопольне становище великих товаровиробників сільськогосподарської продукції на сільських територіях не сприяє відновленню родючості ґрунтів та покращенню екологічної ситуації на території громад, де практикується господарська діяльність [4]. Альтернативою процесам знелюднення територій та розвитку суб'єктів МСБ стало поширення родових садіб та родових поселень, які крім економічних вигод формують низку суспільно-позитивних відносин на основі світоглядного підходу [5; 6]. Родовими поселеннями забезпечуються розширення спектру виробничої діяльності та асортименту продукції, пропонування робіт і послуг, свідомий підхід до збереження довкілля, практика популяризації природовідповідних технологій, біомімікрії у життєдіяльності та господарюванні [8; 9]. Це дозволяє вирішувати не лише економічну проблему, а екологічну та соціальні, зокрема такі як демографічна, житлова, підвищення добробуту тощо. Наразі недостатньо дослідженими лишаються питання гармонізації відносин людини та природи, бізнесу та екології, держави й наддержавних утворень та реалізації принципу субсидіарності через діяльність територіальних громад, зокрема зважаючи на процеси глобалізації через механізми природо-відповідної відповідальної свідомої діяльності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження став пошук інститутів та інструментів активізації локальної економіки за багатофункціональності в управлінні та адмініструванні підприємства та туризму на сільських територіях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Тенденція до міграції та сільської депопуляції наразі поєднується із трендом активізації та розвитку соціаль-

но-економічної системи на локальному рівні, зростанням капіталовкладень у сільське, лісове та рибне господарство та пошуком альтернативних видів зайнятості на сільських територіях, що безпосередньо відображається на рівні зайнятості населення працездатного віку, появи нових суб'єктів МСБ.

Регульована з боку держави політика сільського розвитку прямо та опосередковано включає як загальнодержавні, так і спеціалізовані нормативно-правові акти регуляторного впливу, певні процедури, затверджену систему показників, за допомогою яких здійснюється поточний та щорічні звіти про моніторинг локального соціально-економічного та екологічного розвитку, який надається офіційним державним органам. Серед найбільш поширених методів моніторингу є такі види аналізу: кількісний (статистичний, оцінка вторинних даних, прогнозування на основі математичного моделювання), порівняльний аналіз (співставлення результатів та досягнутих показників, головним чином, фінансового характеру та поставлених цілей за їх позитивною або негативною динамікою, вплив реалізованих програм, інвестиційного забезпечення тощо), якісний (оцінка стану за допомогою структурованих та неструктурованих інтерв'ю експертів, представників фокус-груп тощо). Враховуючи, що спроможність сільських територій визначається не лише техніко-технологічними аспектами, які використовуються у життєдіяльності та господарюванні, але й станом економіко-соціально-екологічного середовища як базового просторового ресурсного чинника та чинника розвитку, рівнем свідомості населення та забезпеченості інфраструктурою, саме вказані умови є головним елементом моніторингу та управління (табл. 1).

Традиційно вважається, що спроможність сільських районів та життєздатність покликані забезпечити потреби їх мешканців, що розглядається як суспільне благо, і їх забезпечення є однією з політичних цілей в державі. Наразі часто підкреслюється, що соціальна, екологічна та економічна нерівність у сільських районах порівняно із міськими територіями, зокрема агломераціями, стали однією з тем дискусій про державну політику. Реалізовувала до цього часу система державного адміністрування здійснювалася значною мірою несистемно. Вона характеризувалася реалізацією як національних програм розвитку, так і залученням різних форм міжнародної допомоги, зокрема, Європейського Союзу. Фінансова підтримка фермерів і сільських жителів заснована на розумінні того, що стейкхолдери сільського розвитку створюють суспільні блага на основі ресурсного забезпечення. Хоча фінансова підтримка необхідна для розвитку сільських територій та громад, вона часто носить залишковий характер.

Динаміка основних соціально-економічних показників є більш повною характеристикою динамічних процесів в країні. Сповільнення темпів трудової міграції у мегаполіси та за межі країни, у тому числі обумовлене пандемією та військовими діями, депопуляцією та посиленням економічної кризи. Дослідження продемонструвало, що збільшенню доходів передують зміна свідомості, у тому числі екологічної, яка визначається способом життя. Це як наслідок, формує попит на суспільні блага та ілюструє відповідний рівень пропозиції, одним

Таблиця 1. Показники соціально-економічного розвитку України

Показник	1990	2000	2010	2020	2021
Середня кількість населення, млн осіб	51,84	49,43	45,28	41,90	41,59
Середня тривалість життя населення, років	70,42	67,72	70,44	72,01	71,1
Кількість живонароджених на 1000 осіб населення, осіб	12,2	7,8	11,0	7,4	7,1
Кількість померлих на 1000 осіб населення, осіб	12,9	15,3	15,4	13,9	14,8
Кількість зареєстрованих шлюбів на 1000 осіб населення, од.	9,51	5,54	6,76	5,68	4,04
Кількість розірвань шлюбів на 1000 осіб населення, од.	3,88	3,99	2,78	3,29	2,89
Кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення, осіб	311	293	303	270	267
Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років до усього населення цього віку, %	...	55,8	58,5	58,2	56,2
Неформально зайняте населення віці 15–70 років до усього населення цього віку, %	...	14,8	22,9	20,9	20,3
Демографічне навантаження на 1000 осіб віком 15–64 роки, осіб	503	465	425	480	483
Рівень безробіття, %	5,7	12,4	8,8	9,9	10,3
Середньомісячний дохід особи, грн	...	217	2026	7446	7959
Середньомісячні витрати особи, грн	...	210	1728	7669	7993
Середній розмір місячної пенсії, грн	38,7	68,9	1033	3083	3507
Частка споживчих сукупних витрат у структурі витрат домогосподарств, %	96,6	93,3	90	91,3	91,4
Загальна площа сільського житлового фонду, млн м ²	350,3	371,8	386,5	390,1	389,9
Загальна площа міського житлового фонду, млн м ²	582,4	643,2	693	621,3	624,9
Рівень міграції, %	0,58	1,11	1,45	1,02	1,1
Частка зайнятих у сільському, лісовому господарстві та рибальстві, %	15,8	15,6	15,4	16,8	17,2
Кількість юридичних осіб на 1000 осіб населення, одиниць	31	37	40	32	33
Частка малих та середніх підприємств у їх загальній кількості, %	...	99,8	99,8	99,9	99,9
Кількість діючих підприємств на 1000 осіб населення, одиниць	...	8	8	9	9
Кількість зайнятих працівників на 1000 осіб населення, осіб	...	173	176	153	151
Середній обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у розрахунку на одне діюче підприємство, млн грн	...	86,1	88,9	25361	25821
Середній прибуток до оподаткування у розрахунку на одне діюче підприємство, млн грн	...	52,2	559,7	2455	2273
Середній збиток до оподаткування у розрахунку на одне діюче підприємство, млн грн	...	177,6	405,8	705,3	1432
Кількість викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря зі стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на одну особу, кг	168,7	80,5	90,1	58,5	53,6
ВВП у розрахунку на одну особу, тис. грн	...	4,27	24,75	94,92	100,8
Перевезення вантажів у розрахунку на одну юридичну особу, тис. т	3,73	0,83	0,98	1,17	1,45
Перевезення пасажирів у розрахунку на одну особу, млн осіб	257,6	157,4	151,2	101,7	61,8
Частка продовольчих товарів у структурі роздрібного товарообороту підприємств, %	47	52	37	41	44
Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, які мають науковий ступінь у розрахунку на 1000 осіб населення, осіб	0,60	0,45	0,47	0,56	0,60
Частка витрат на наукові дослідження і розробки у структурі ВВП, %	1,48	0,85	0,75	0,43	0,41
Частка інноваційно активних промислових підприємств до їх загальної кількості, %	...	18	13,8	15,8	16,8

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України.

з шляхів досягнення якої є забезпечення державною підтримкою. За вказаних умов сталий розвиток сільських територій залежить від вибору на користь екологічних, соціальних пріоритетів у задоволенні економічних потреб завдяки товарам та послугам, які необхідні для підтримки та досягнення спроможності сільських районів. Виходом з нааявної ситуації є активізація ролі МСБ, зокрема молодіжного підприємництва.

Користуючись досвідом Європейського Союзу вважаємо за доцільне провадження європейських принципів розвитку у реалізації національної політики та фінансуванні регіональних програм через забезпечення: а) територіальної цілісності та збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів за підвищення їх конкурентоспроможності; б) розвитку регіонів шляхом покращення відносин між сільськими та міськими районами; в) модернізації комунікації між містами і селами; г) доступності необхідних інформації та знань; д) зниження антропогенного впливу; е) захисту навколишнього середовища, природних цінностей та ресурсів; ж) збереження та примноження національної та світової культурної спадщини; з) оптимального ресурсного використання, у тому числі енергоресурсів (за принципом "від кожного по можливостям, кожному за

потребою", де потреби розглядаються на рівні необхідної доречності).

За даними опитування до 40% покупок домогосподарств здійснюється у невеликих торговельних майданчиках (прибудинкових магазинах, у знайомих, друзів тощо). Не зважаючи на те, що такі торговельні платформи не володіють вичерпним асортиментом необхідних споживачу товарів (їх частка часто становить близько 3%), вони є зручно розташованими по місцях руху, мають сезонний характер (виставки, ярмарки, фестивалі майданчики), розташовані під відкритим небом або мають соціальний інтерес (як то є друзі, родині, колеги по роботі тощо). Крім того, певна частина споживчих потреб задовольняється населенням самотужки (це яскраво проявлено у сільській місцевості, де виробництво продуктів харчування для власних потреб становить від 40 до 90%. За нашими оцінками міське населення самостійно задовольняє свої потреби у обсягах від 10 до 50% (це охоплює як процес приготування їжі, так і інших потреб). Обмеження у задоволенні потреб зумовлене, головним чином, сезонним характером, умовами місця проживання конкретної особи, її сімейним станом, сферою зайнятості, рівнем доходів, можливостями та бажаннями до накопичення та зберігання необхідних цінностей.

Залучення економічних переваг від активізації міжмуниципального співробітництва, підтримка розбудови країни з боку Європейського Союзу та світової спільноти у цілому змушує зосередитися на багатоплановості та поліфункціональності ролі та форматі участі стейкхолдерів у процесах соціально-економічного життя. Їх активізація відбулась у тому числі внаслідок процесів децентралізації та пошуку механізмів досягнення спроможності територіальних громад. Водночас, варто відмітити зростаючу роль домогосподарств населення і, зокрема, такої їх категорії як мешканці родових садиб. На відміну від традиційної форми розвитку сільських територій, що передбачає переважаючу роль сільського господарства, яке за сучасних технологій сприяло вивільненню працівників та росту безробіття та, як наслідок трудової міграції. Наразі все більшої популярності набуває спільне проживання громадою та примноження несільськогосподарських видів діяльності на сільських територіях. Потреба пошуку механізмів модернізації сільського способу життя актуалізувала процеси багатофункціонального сільського розвитку територій й подальшого розширення видів зайнятості. Період пандемії продемонстрував, що саме сільські території спроможні забезпечити соціальну дистанцію на тлі формування засад продовольчої безпеки, вирішення житлової та демографічної проблеми. Процес модернізації супроводжував консолідацією мешканців сільських територій з акцентом на діяльності суб'єктів МСБ, розміщених на території ведення господарської діяльності на противагу великим комерційним господарствам, які часто є зареєстрованими у офшорних зонах та незацікавлені у вирішенні соціальних та екологічних проблем території-місця використання ресурсів.

Високий ступінь конкурентоспроможності продукції родових садиб та родових поселень дозволяє говорити про їх експортний потенціал. Висока свідомість та екологічна відповідальність засвідчують появу якісно нової категорії інституційних інвесторів. До найбільш актуальних аспектів сталого розвитку господарств родових садиб та родових поселень можна віднести значний потенціал до подолання соціальних та екологічних ризиків: економічне зростання відбувається на фоні соціальної рівності та захисту навколишнього середовища. В основі економічного зростання лежить принцип добробуту суспільства та ефективного використання і відновлення обмежених природних ресурсів. Мешканцями поселень реалізується соціальний аспект гармонізації взаємин між природою і людьми, поліпшення доступу до базових послуг охорони здоров'я та освіти, задоволення потреб у продовольчій безпеці та повазі до прав людини, екологічний аспект пов'язаний із збереженням і поліпшенням ресурсів флори та фауни, відновлення родючості ґрунтів.

Проект Концепції Державної цільової програми "Родова садиба" заснований на припущенні, що процвітаюча локальна сільська економіка, заснована на діяльності домашніх господарств (родових садибах), що у поєднанні з швидким розвитком регіональних ринків дозволяє задіяти потенціал території через процеси кооперації та інтеграції, у тому числі із мешканцями міст [10]. Прикладом такої співпраці є проєкт "Твоя пасіка",

заснований асоціацією сімейних пасік "Правильний мед", який передбачає купівлю вуликів всіма охочими та надання їх у оренду пасічнику. По завершенню сезону власник отримує орендну плату у вигляді будь-якої бджолопродукції, послуг апідоміка, відвідування та навчання справі пасічника тощо, при цьому всі ризики за життя бджіл на функціонування вулика бере на себе пасічник. Права власності дозволяють бджоляреві знизити тягар поточних витрат на основні та оборотні засоби. Аналогічні форми інтеграції дозволяють поділяти ризики між виробниками та споживачами, одночасно контролюючи якість отриманої продукції та послуг. Досвід КНР продемонстрував, що кооперація дозволяє мешканцям бідних сіл поступово ставати спроможними власниками (зокрема, таким є досвід села мільйонерів Хуасі [7]).

Головна ідея концепції "Родова садиба" полягає у довічному безкоштовному наданні кожній бажуючій людині (родині) одного гектару землі. Земля та продукція вироблена на ній не оподатковуються. Ділянка не може міняти цільове призначення і у разі відсутності спадкоємців, передається державі (саме такий законопроект отримав схвалення Кабінету Міністрів України у 2014, 2017 та 2019 рр., його співавторами є ВГО "Народний рух захисту Землі" та ННЦ "Інститут аграрної економіки", а юридична експертиза проведена у НУ "Одеська юридична академія"), [5; 6]. Підтримана десятима міністерствами та відомствами, а також Національною академією аграрних наук, ідея "Родова садиба" навіть без додаткового фінансування знайшла прихильників зі всієї України (у 2000 р. не було жодного поселення, а у 2022 р. їх налічується близько ста у всіх кутках країни, середні інвестиції у розрахунку на 1 га площі становлять близько 40 тисяч євро за десять років або 4 тисячі євро щорічно) [8; 9]. Бажання поселенців близько 50% площі засадити неплодовими деревами покликане запобігати ерозії ґрунтів та сприяє відновленню їх родючості.

Загальний позитивний вплив на сільську місцевість і економіку з боку мешканців родових садиб та родових поселень виявляє себе у зниженні міграції та неконтрольованої урбанізації, підвищенні професійно-освітньої кваліфікації та адаптивності населення у сільській місцевості, оптимізації використання природних ресурсів за рахунок відповідальності за власне життя та територію свого проживання (перетворити Землю у ідеальне середовище існування людини в наслідок створення родової садиби для власних дітей). Родові поселення є альтернативою індивідуальній зайнятості та формі проживання особи чи родини (у якості родового поселення розглядаємо сукупність сімей, які живуть громадою в межах населеного пункту та співпрацюють як у питаннях організації життєдіяльності, облаштування інфраструктури, сприяння зайнятості, так і задоволення споживчих потреб). Асоціації як формат інтеграції та співпраці родових та екологічних поселень є механізмом публічного управління розвитком територій за участі громадських організацій населених пунктів, органами державної влади та місцевого самоврядування у партнерстві.

Родові поселення як альтернатива старінню населення орієнтовані на розвиток середнього і малого і

бізнесу у сільській місцевості переважно несільськогосподарської орієнтації, що дозволяє колишнім мешканцям міст забезпечити достатній дохід та розвивати дрібносерійне виробництво, стимулювати технологічний прогрес через залучення приватних інвестицій. До найбільш поширених видів несільськогосподарської діяльності у родових поселеннях можна віднести торгівлю (у тому числі електронну комерцію), ремесла та промисли, IT-технології, екологічне будівництво, транспортні послуги та зелений сільський туризм (їх частка відповідно становить 87%, 81%, 27%, 22%, 9%, 47% та інші види діяльності 54% — сума перевищує 100% в силу того, що практично всі поселенці реалізують різні види діяльності паралельно). Наслідком такої діяльності стало становлення широкого спектру місцевих соціо-еко систем. Об'єднуючись у спільноти, арт-і, кооперативи, асоціацій та співдружності поселенці розширюють мережу діяльності та сферу свого впливу, забезпечуючи життєздатні рішення для організації виробничо-збутових ланцюжків у сільській місцевості. Поступове підвищення ефективності маркетингової політики, якості та конкурентоспроможності товарів та послуг (згадана раніше співдружність сімейних пасік наразі підписала договір про співпрацю з мережами магазинів Сільпо та Варус, здійснює підготовку до реалізації експортних поставок своєї продукції — крім, власне, меду реалізуються крем-меди з лікарськими травами, ягодами, горіхами, здійснюється виробництво кондитерської та сувенірної продукції тощо).

Домінуюча ідея щодо здорового способу життя (ЗСЖ) як механізму профілактики захворювань та загального зміцнення здоров'я, визначена свідомим вибором індивіда з позиції формування його звичок та фізичної активності, практики охорони здоров'я та вибору продуктів харчування тощо (критеріями виступають рівень здоров'я, якості та тривалість життя) наразі є однією з найпоширеніших світових тенденцій. Вибір не на користь стресу, хвилюючих міркувань також розглядаються особою у якості дій, які визначають її споживчий попит. Наразі здоров'я тіла не є єдиним трендом, тоді як моральна та духовна свідомість, етика та культура розглядаються на рівні з ним або виявляються привабливими (тоді здоров'я тіла є наслідком гармонійного розвитку людини, головним чином зумовленого рівнем її духовного зростання). Ці уподобання останніми роками стають часто використовуваними у сферах маркетингу та реклами внаслідок їх символічного характеру (здоров'я як поведінкова характеристика може вирізнятися способом життя, вибором одягу, моделі автомобіля чи іншого засобу пересування, відчуттям власної ідентичності тощо). Водночас, саме культура споживання вирізняє індивіда, який надає перевагу ЗСЖ над пересічним громадянином.

Пропагування ЗСЖ як засобу профілактики захворювань та повсякденна споживча орієнтація власної концепції життя наразі впливає на появу місць "повільного харчування" (на противагу швидкому харчуванню), розвитку мережі тренажерних зал, спортивних майданчиків у прибутковій зоні, формування засад індивідуальної ідентичності та власного стилю, що знаходить своє відображення у використанні предметів споживання, прослуховуванні популярної музики, відвідування

спортивних закладів. Проведене опитування засвідчило, що визначальний вплив на вибір особи справляють такі чинники: світогляд (у тому числі сформований під впливом ЗМІ, реклами, поведінки оточення — 70%), бажання ділитися власним досвідом (23%), пропагування ЗСЖ та діяльність, пов'язана зі здоров'ям (7%). Найвищий ступінь наслідування мали емоційні елементи діяльності та власний життєвий досвід, які викликали бажання ділитися (добре проведений час, вираження власних ідей та думок, заохочення поведінки з боку оточення через позитивне спрямування). Саме позитивний вияв цих підходів реалізований через розвиток родових садиб та родових поселень, де спосіб життя сприяє виявленню особистості, а взаємодія з природним середовищем є базою для ЗСЖ у форматі самого життя. Як наслідок малорушливий спосіб життя змінюється на активну громадську позицію, покупні продукти харчування — на овочі та фрукти з власної городини, яка вирощувалася без використання штучних неприродних елементів, а фізична активність — стає нормою життя у силу існування саме такого життя (середня відстань, яку долає за день молода людина становить від 6 до 15 км, що залежить від вибору творчості, здібностей та інтересів індивіда). Надаючи перевагу командним спортивним іграм (футбол, волейбол тощо), пішим та велосипедним прогулянкам, танцям та творчості така молодь (середній вік поселенців 35 років) є успішною й в освоєнні знань, виявляючи інтерес до навчання відповідно до власного хисту, підтримуючи обмін ідеями з однопідприємцями. Така поведінка (ЗСЖ) дозволяє людині насолоджуватися життям, запобігати хворобам та болю, стимулюючи співпрацю з друзями, що легко сприймається молодими людьми. Тому не дивно, що переважна частка мешканців родових садиб та родових поселень (понад 80%) може і хоче народжувати дітей, має вищу освіту (понад 85%), інвестує у власний розвиток та розвиток території свого проживання (понад 4 тисячі євро щороку у розрахунку на 1 га площі щорічно). У такому випадку головний принцип здоров'я є сфокусованим на співпраці Людини та Природи, а також людей між собою через формат вільного свідомого вибору. У цьому ключі сталий розвиток підприємництва перетворюється на важливий чинник використання ресурсів та впровадження ефективних підходів суспільно-економічного розвитку.

Підприємництво наразі стає культурно-економічним явищем, яке не лише опікується питаннями створення нових товарів, робіт і послуг, забезпечення суспільних потреб, створення нових робочих місць, але й чинником загального економічного стимулювання підвищення рівня та якості життя соціуму, популярності соціальної відповідальності, волонтерства, доброчинності, діяльності неприбуткових організацій, національно-патріотичних рухів (підприємництвом з чистими помислами). Визначаючись характеристиками людини, її цінностями та навичками, формуванням системи намірів, внутрішніх і зовнішніх пріоритетів та детермінант, підприємництво на сучасному етапі стає екологічно орієнтованим, соціальним, спрямованим на пошук інноваційних рішень, невирішених проблем соціуму та екології, регулюючим діяльність суспільних інститутів на засадах сталого розвитку — забезпечення рівності у реалізації

Рис. 1. Наслідки функціонування сталого підприємництва

лізації, збереженні та примноженні психологічних, соціальних, економічних та екологічних можливостей для майбутніх поколінь, створення цінностей, спроможних забезпечити економічне процвітання, соціальну згуртованість та захист навколишнього середовища (рис. 1).

Додатковими чинниками впливу на вибір особистості є наявність доступної інформації (13%), популяризація цінностей (25%), результат консультування та наставництва (33%) та інші чинники формування свідомого споживання (29%). Держава за таких умов виступає ініціатором регулювання поведінки споживачів на рівні екологічних норм, становлення національної політики збалансованого структурного системного розвитку, орієнтованого на забезпечення гарантованого рівня можливостей щодо особистісного зростання, доступу до ресурсів, популяризацію найкращих зразків людської культури, формування системи високих ідеалів та моральних цінностей. Достатній рівень життя сприятиме творчому прояву особистостей (за даним опитування низький рівень доходу не впливає на рівень відповідальності індивіда, тоді як середній та високий рівень доходу — визначає вищий рівень потреб щодо якості обслуговування та інших споживчих переваг). Дослідження цінностей та моделей поведінки особистостей демонструють у таких індивідів вищий ступінь бажання до спілкування і комунікації, а також підвищення обізнаності щодо стану оточення, змін клімату та ставлення до життя. Зважаючи на зазначене саме ці інструменти мають бути використані з метою сприяння найвищих цінностей суспільства і споживчої поведінки індивідів, роблячи їх вибір усвідомленим у контексті сталого розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Діяльність малого та середнього бізнесу у сільській місцевості заснована переважно на екстенсивних технологіях та є недостатньо адаптованою до умов ведення підприємництва XXI століття. Продуктування великих об'ємів невеликого асортименту сільськогосподарської продукції з боку агрохолдингов, які тривалий час орієнтовані на експорт сировини та фінансового капіталу, значно знижує потенціал територіальних громад як за рахунок виснаження ґрунтів, так і за відсутності мотиваційних механізмів до підвищення добробуту мешканців, на території проживання яких здійснюється діяльність. Наслідком таких дій стало погіршення еко-

логічної та соціальної ситуації у сільській місцевості.

Багатофункціональний характер діяльності домогосподарств населення у формі родових садиб та родових поселень України проявляється у їх активній участі у тому числі у несільськогосподарських видах діяльності, орієнтованих на підвищення якості життя. Серед найбільш поширених видів активності варто відмітити сферу послуг, торгівлю та зелений сільський туризм. Нові мешканці сільської місцевості пропонують інноваційні підходи до управління населеними пунктами (завдяки діяльності громадських організацій населених пунктів), інтеграцію та партнерство у задоволенні споживчих потреб, організацію та оптимізацію виробничо-збутових ланцюгів у сільській місцевості.

Пошук сенсу життя через вільне волевиявлення мешканцями родових садиб та родових поселень знайшов своє відображення у свідомому відповідальному виборі жити у гармонії з Природою та людьми й перетворенні Землі у ідеальне середовище існування людини як того прагнув Творець. Співпраця в межах Природного середовища створює умови для біоадекватного розвитку індивіда та громади у цілому. Ознакою та критерієм ефективності такої спільноти стає як фізичне, так і духовне здоров'я індивідів, а у просторі — доступність та якість чистих та цілющих води й повітря, примноження родючості ґрунту. Функціональний механізм розвитку родових поселень забезпечує структурні економічні зміни, які призводять до сталого розвитку, що стає запорукою економічних успіхів підприємництва з чистими помислами.

Література:

- Харазішвілі Ю. М. Соціо-еколого-економічний розвиток регіонів з позицій економічної безпеки (на прикладі Донецької області). Вісник економічної науки України. 2016. № 1 (30). С. 149—158.
- Неділько А. І. Зарубіжний досвід публічного управління на місцевому рівні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 1. С. 82—86. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2016/19.pdf
- Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності: монографія / За заг. ред. д. ек. н., професора А. І. Ковальова Одеса: Атлант, 2014. 178 с.
- Павлов О. І. Різновиди сільських територій як специфічні об'єкти управління. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2011. Вип. 8. 409. URL: <http://>

/www.nbuv.gov.ua/ejournals/tppd/2011_8/zmist/R_2/13Pavlov.pdf.

5. Левківська Л. М., Швець Т. В., Плотнікова М. Ф. Роль родових та екологічних поселень у політиці реалізації підприємницького потенціалу України. Економіка та держава. 2022. № 3. С. 43—48.

6. Yakobchuk V., Shvets T., Plotnikova M., Prysiazhniuk O., Buluy O. Virtual Realiy Innovative Model Of Sustainable Development Administration In Business And Territorial Communities. Журнал AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2021. № 11 (2). С. 100—109.

7. Село мільйонерів: історія про китайський населений пункт Хуасі. Лиманська агенція новин. 2020. 14 грудня. URL: <https://lan.od.ua/main/4589-selo-mljonervstorja-pro-kitajskij-naselenij-punkt-huas.html>

8. Plotnikova M., Prysiazhniuk O., Kurylenko D. Family homestead settlements — an innovative mechanism of socio-economic management of the territories potential and green tourism development. SECURITY MANAGEMENT OF THE XXI CENTURY: NATIONAL AND GEOPOLITICAL ASPECTS. Is. 4. Prague: Nemoros s.r.o., 2022. P. 141—149.

9. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 3. С. 102—112.

10. Плотнікова М. Ф. Інноваційно-інвестиційні механізми екологічного менеджменту в системі лісокористування. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/90.pdf

References:

1. Kharazishvili, Yu.M. (2016), "Socio-ecological-economic development of regions from the standpoint of economic security (on the example of Donetsk region)", Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy, vol. 1 (30), pp. 149—158.

2. Nedil'ko, A.I. (2016), "Foreign experience of public management at the local level", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol.1, pp. 82-86, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2016/19.pdf (Accessed 30 July 2022).

3. Koval'ov, A.I. (2014), Ekonomichnyj rozvytok rehionu na osnovi aktyvizatsii pidpriemnyts'koi diial'nosti [Economic development of the region based on the activation of entrepreneurial activity], Atlant, Odesa, Ukraine.

4. Pavlov, O.I. (2011), "Types of rural areas as specific objects of management", Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia, vol. 8, pp. 409, available at: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/tppd/2011_8/zmist/R_2/13Pavlov.pdf (Accessed 30 July 2022).

5. Levkivska, L. Shvets, T. and Plotnikova, M. (2022), "The role of family homestate and ecological settlements in the entrepreneurial potential policy of Ukraine", Ekonomika ta derzhava, vol. 3, pp. 43—48.

6. Yakobchuk, V. Shvets, T. Plotnikova, M. Prysiazhniuk, O. and Buluy, O. (2021), "Virtual Realiy Innovative Model Of Sustainable Development Administration In Business And Territorial Communities", Zhurnal AD ALTA: Journal of interdisciplinary research, vol. 11 (2), pp. 100—109.

7. Lan (2020), "Village of millionaires: a story about the Chinese settlement of Huaxi", available at: <https://lan.od.ua/main/4589-selo-mljonervstorja-pro-kitajskij-naselenij-punkt-huas.html> (Accessed 30 July 2022).

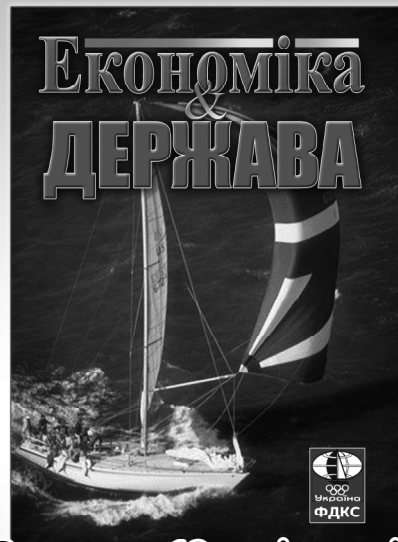
8. Plotnikova, M. Prysiazhniuk, O. and Kurylenko, D. (2022), "Family homestead settlements - an innovative mechanism of socio-economic management of the territories potential and green tourism development", SECURITY MANAGEMENT OF THE XXI CENTURY: NATIONAL AND GEOPOLITICAL ASPECTS, vol. 4, pp. 141—149.

9. Plotnikova, M.F. Yakobchuk, V.P. Khodakivs'kyj, Ye.I. Vojtenko, A.B. and Kolesnikova M.S. (2022), "State policy of the Ukraine tourist potential realization", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 3, pp. 102-112.

10. Plotnikova, M. (2020), "Innovative and investment mechanisms of environmental management in the forestry management", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8366> (Accessed 01 Aug 2022).

Стаття надійшла до редакції 03.08.2022 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

наукове фахове видання України

З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності – **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73